Wij mensen van de twintigste eeuw leven in de greep van dingen die we zelf maken. In ons en om ons heen groeit steeds minder, maar we maken steeds meer; en hoe meer we maken, hoe meer we in de greep daarvan komen. Dat is zo op het gebied van de bewapening, maar ook op dat van de gezondheidszorg.
Zo gaat het op het terrein van de energievoorziening en van de industriële produktie, maar ook op dat van de sociale voorzieningen. Niet mensen hebben onze grootste aandacht maar dingen en als we aandacht hebben voor mensen dan is dat steeds voor aantallen en categorieën van mensen - Jan Modaal, de werknemer, de gastarbeider, de vrouw, 300.000 werklozen,
400.000 WAO-ers, enz - alsof het dingen zijn.
Dingen dwingen. Dat komt natuurlijk niet door die dingen zelf. Die zijn echt zo dood als een pier. Het komt door de manier waarop wij dingen maken en met ze omgaan. En omdat wij denken dat we steeds meer steeds betere dingen moeten maken en steeds beter moeten leren met ze om te gaan, zien we niet eens dat we alsmaar bezig zijn onszelf vast te zetten, en leven verder in de greep van onze eigen manier van doen en van denken. Wij vrijgevochten mensen van deze tijd zijn in feite de lijfeigenen van door onszelf gemaakte systemen.
D'66 wil juist systemen doorbreken, wil niet zoveel mogelijk dingen maken maar zo goed mogelijk mensen tot hun recht laten komen. D'66 wil niet mensen aanpassen aan systemen, maar de maatschappij omvormen om mensen vrij te maken en te verlossen van het overheersende beheers- en systeemdenken.
President Reagan wil de Amerikaanse defensiebegroting in de komende 5 jaar met 50% vermeerderen. Dat komt neer op de grootste bewapeningsinspanning in vredestijd uit de geschiedenis van de V.S., het betekent een vergroting van het defensiebudget die bijna drie maal zo groot is als die van de 5 jaar dat de V.S. oorlog voerden in Vietnam. Dat zijn op zichzelf verbijsterende cijfers. De ontwikkelingen aan de Russische kant zijn even verontrustend. Nog verontrustender dan dit alles is echter de denkwijze die aan deze ontwikkelingen ten grondslag ligt. Ik kan die het best beschrijven met behulp van het Amérikaanse voorbeeld om de eenvoudige reden dat we van die kant de meeste inlichtingen hierover krijgen. Het gaat mij echter nu niet om Amerikanen of Russen, het gaat mij zelfs niet alleen om het probleem van de bewapeningswedloop. Waar het mij vooral om gaat is de daaraan ten grondslag liggende manier van denken en doen omdat die ook op andere beleidsterreinen - zoals dat van de industriële produktie en de

energievoorziening en zelfs de gezondheids- en welzijnszorg - ook in Europa en ook in ons land overheerst.
Eerst een fictief en versimpeld voorbeeld om dit toe te lichten, Stad X bouwt in een van zijn nieuwe buitenwijken een met de modernste voorzieningen en apparatuur uitgerust hospitaal waarvan de capaciteit is berekend op bevolkingsgroei en ziekte- cijfers voor de komende 30 jaar. Omdat het spuitvermogen van de brandweerwagens dat is afgestemd op de veel kleinere gebouwen in de oude binnenstad onvoldoende is voor de bestrijding van een brand in het grote moderne gebouw, moet de stad vervolgens drie grote moderne brandweerwagens aanschaffen. Bouw, gebruik en onderhoud van hospitaal en nieuwe brandweerwagens leggen zo'n groot beslag op de gemeentekas, dat het onderhoud van de binnenstad en de oudere brandweerauto's moet worden verwaarloosd. Na enkele jaren breekt in de vervallen binnenstad een grote brand uit. De ook niet meer in al te beste staat van onderhoud verkerende oude brandweerwagens kunnen het vuur niet meester worden, de nieuwe voor het hospitaal bestemde wagens zijn te groot en te weinig wendbaar, ze stuiten op teveel geparkeerde auto's, om de vuurhaarden te kunnen bereiken. Een aanzienlijk deel van de stad wordt in as gelegd. Een groot deel van de bewoners en de winkels trekt weg naar elders. Het flonkerend nieuwe hospitaal blijft zitten met een grote overcapaciteit en moet al gauw worden gesloten, omdat stad X de exploitatietekorten niet langer kan dragen.
En nu een reëel voorbeeld ontleend aan de bewapeningswedloop. April 1979 had de eerste van een serie Trident duikboten ter vervanging van de Poseidon en Polaris onderzeeërs aan de Amerikaanse marine moeten zijn overgedragen. De Trident is een zeer grote, door kernenergie aangedreven, met de modernste electronische apparatuur volgepropte, duikboot die vierentwintig ' raketten kan vervoeren. Voor zijn gebruik moeten veel mensen speciaal worden opgeleid en speciaal met die dingen oefenen. De eerste Trident zal niet voor het eind van dit jaar in gebruik kunnen worden genomen. Dat is twee en een half jaar na de uiterste overeengekomen termijn.
De kosten van de bouw zijn intussen met 35% gestegen.
Gevolg: niet alleen komen de Tridents veel later in dienst dan bedoeld, zodat er een gat valt in de defensie-planning van de V.S., zij zullen ook een veel groter beslag leggen op het defensiebudget dan was voorzien. Tel daarbij op, dat ook de gebruiks- en onderhoudskosten van deze hypermoderne onderzeeërs veel hoger zullen zijn dan gedacht, houd rekening met het feit dat de aanlooptijd voor het ontwerpen en bouwen

van deze nieuwe moderne dingen steeds langer en de misrekeningen daarin steeds groter worden en dat dit geldt voor ieder nieuw wapensysteem, zodat er telkens grotere gaten zullen vallen in de geplande bewapening, terwijl er steeds minder geld en bouwcapaciteit beschikbaar zal zijn om zulke tegenslagen op te vangen en U hebt een beeld van de barrières en valkuilen die deze manier van doen aan het bereiken van zijn doelstellingen in de weg legt. Voeg daaraan toe, dat ieder van deze inspanningen ten koste gaat van andere voorzieningen - zoals hulp aan arme landen, sociale voorzieningen en milieubeheer - president Reagan heeft dat ook in zijn plannen voorzien, de Russen gedragen zich er al jaren naar - en dan zal zich voor Uw ogen gaan aftekenen wat ik eerder beschreef als mensen die in de greep zijn van de dingen die zij maken.

Tenslotte nog een voorbeeld uit eigen land. In de zestiger jaren is in ons gevangeniswezen een grootscheepse reorganisatie doorgevoerd, zowel om de kosten te drukken en de capaciteit aan te passen aan de dalende bezettingsgraad van de inrichtingen als om een grotere differentiatie mogelijk te maken in de vormen van detentie.

In het kader van dit plan werd o.a. een aantal kleinere regionale inrichtingen gesloten en een groot hypermodern complex met goede differentiatiemogelijkheden ontworpen ter vervanging van twee sterk verouderde gebouwen in Amsterdam.

In de zeventiger jaren steeg door niet voorziene oorzaken het aantal gedetineerden. Intussen was men ook tot het inzicht gekomen dat het, om de schadelijke effecten van detentie zoveel mogelijk te beperken, belangrijken is kleine inrichtingen te hebben die zo dicht mogelijk gelegen zijn bij de plaats van herkomst van de gedetineerden dan te kunnen differentiëren in de vormen van detentie. Er waren ook andere klemmende redenen om de bouw van het grote moderne complex bij Amsterdam niet te laten doorgaan. Onderzoek wees echter uit, dat met het verwerven van andere terreinen en het maken van nieuwe bouwplannen zoveel tijd gemoeid zou zijn, dat een niet aanvaardbaar gat zou ontstaan in de opnamecapaciteit van het gevangeniswezen.

Zo kwam het dat - U raadde het al - het fonkelnieuwe Complex, de Bijlmerbajes, tegen beter inzicht in toch werd gebouwd.

Dingen dwingen. Ze doen dat al voordat ze zijn gemaakt.

Hoe meer we er ons op instellen onze problemen op te lossen door het maken en gebruiken van dingen, hoe meer ze ons in hun greep krijgen. Dat geldt, onverschillig wat

voor dingen het zijn:duikboten of ziekenhuizen, pillen of kernreactoren. En wie iedere dag een uurtje uittrekt om te gaan joggen heeft reden om zich af te vragen, hoeveel dat te maken heeft met het feit dat hij voor elke paar honderd meters die hij buitenshuis moet afleggen een auto gebruikt.

Het echte doemdenken van deze tijd is het dingdenken, het beheers- en systeemdenken van de technocraten en bureaucraten in ons en om ons heen. Als U wilt zien waartoe dat leidt, dan moet U niet naar een museum gaan, waar we alleen mooie dingen uit het verleden opstellen, maar naar Artis.

Voor ons, voor D’66 gaat het erom zo’n toekomst te voorkomen en het perspectief van een andere toekomst te openen. En dat kan, want de dwang die we onszelf opleggen door een bepaalde manier van denken en doen kunnen we ook zelf opheffen. Het gaat om een keuze: een keuze tussen een manier van denken en doen die dingen centraal stelt en één die uitgaat van mensen. Dat is een persoonlijke keuze.

Het is ook een politieke keuze.

Democraten '66 hebben die keuze gemaakt.

Wij zullen U uitleggen hoe.

's-Gravenhage, 18 mei 1981 Jan Glastra van Loon